

AZ ÁLDOZAT

— Ha egész szám jön ki, sikerül, ha tört, akkor nem. Nem, ez nem jó — gondolta egy pillanattal később —, túlságosan nagy az aránytalanság: majdnem bizonyos, hogy tört a végeredmény. Tehát inkább: ha tizenötezernél kisebb a végeredmény, akkor sikerül, ha nagyobb, akkor nem. Igen, ez jó lesz, ez a lehetőség sokkal reálisabb. Szóval 1751. május 5-től máig az harmincnyolc év, két hónap, nyolc nap. Harmincnyolc év az hány nap? Negyvenszer 365 mínusz kétszer 365 az összesen 13 870. Ehhez jön tiz szökőnap, meg a két hónap, nyolc nap: összesen 79 nap, az egész együtt tehát 13 949.

A vasalt tölgyfaajtóhoz ment, egyenesen odanyúlt a felülről harmadik sor balról második szögéhez, és két körmét kissé a szög feje alá nyomva, kihúzta. Könnyen kijárt, látszott, hogy nem először jön ki a helyéből. Belekarcolta vele a falba: 13 949.

Szóval összesen ennyi napja él. Másrészt itt van a Bastille-ban 1785. június 27 óta. Ennyi ideje nem tud a világról, és a világ nem tud róla. Ennek pontosan 1477 napja. — Ezt is felkarcolta. — Ha tehát az első szám egy fogyó végtelen mértani haladvány első tagja, a második szám a második tagja, akkor a haladvány összege...

Egy ideig számolt, majd kimondta:

— Nem egészen 15 601. Tehát nem sikerül.

Aztán legyintett.

Ostobaság! Már a matematikai feladat önmagában is ostobaság, hiszen csak az első két tag összege is jóval meghaladja a tizenötezeret, hát persze, hogy meghaladja az egész haladványé. De nem ez a fő ostobaság. Hanem ez, a számmisztika, helyesebben számkabalisztika, amelybe így beleesett. Hogy két teljesen véletlenül kiválasztott számnak ugyancsak véletlenül kiválasztott összefüggéséből valamilyen következtetést lehessen levonni egy tőlük egészen független tényre. Végeredményben egy hajszálnyira sem különbözik a béljőslástól. De a béljősök csak a babonás tömeget akarták félrevezetni, magukban azonban jót nevettek az egész hókuszpókuszon, de ő, Henri Durand, a felvilágosodás századában, saját magát akarja hitegetni és becsapni!

Kissé bosszúsán kezdett fel-alá járni a cellában. Hét lépés, hét lépés, se több, se kevesebb. Aztán megállt az ablaknál, és kibámult. Csodálatosan ragyogó kék volt az égbolt. Azt már régen észrevette, hogy soha sehol sem olyan lenyűgözően szép az ég, mint börtönrácson keresztül nézve, de ilyenre, mint most, még a börtönben sem emlékezett. Sugárzott a kéksége és csillogott a tisztasága, és teste volt az égboltnak: az ember úgy érezte, ha oda tudna repülni, meg is tapinthatná, mint a középkori rajzon a diák; és ha így megtapintaná, akkor kiderülne, hogy az ég porcelánból van, kékre zománcozott, finommívű sèvres-i porcelánból. Fönt, a végtelen magasban, néhány madár jelent meg, alig látszott belőlük több egy-egy fekete pontnál. Tudta, hogy ez a „végtelen magasság” nem több néhány száz lábnál, de innét nézve mégis végtelennek tűnt, és jólesett el is hinni, hogy valóban mérhetetlen távolság.

Ha madár lehetne! Helyesebben: ha az ember repülni tudna! Nem két dimenzióban tudna mozogni, hanem háromban. És ennek körülkerítéséhez nem vonalak kellenének, hanem lapok. Sokkal nehezebb lenne valakit fogva tartani. Elfogni majdnem lehetetlen. Igaz, madarakat is elfognak. De az más. Csapdával fogják el őket, nagyon primitív csapdával. Embert nehéz lenne így elfogni. Nem lennének börtönök. Nem lennének országhatárok. Az emberek szabadok volnának. Valóban szabadok. Mint a madár. Bár most is pont olyanok. Csak homlokegyenest ellenkező értelemben!

Hirtelen bosszúsán csettintett: ismét beleesett ebbe az értelmetlen, sőt meg lehetőszen ostoba játékba, mint az előbb a számkabalisztikával. Tulajdonképpen ez a helyes definíció: játék, nem pedig babona, mert hiszen valójában sohasem vette komolyan az effajta számjátékok eredményét. Nem vette komolyan, de... Legyünk csak őszinték! Valóban nem vette komolyan, de azért határozottan örült, ha kedvező eredmény jött ki. Szóval mégsem volt számára teljesen közömbös a babona,

a mágia. Inkább csak olyankor — mint az előbb is —, amikor az eredmény kedvezőtlen volt. Akkor tüstént felfedezte racionális énjét, és azonnal megnyugtatta magát, hogy a jeleknek semmi jelentőségük. A legkényelmesebb álláspontra helyezkedett tehát: a jót elhiszi, vagy legalábbis könnyen lehetségesnek tartja, a rosszát nem. Jól kinevetnék most a barátai, ha így beelátnának. Vagy, ami még rosszabb: sajnálnák.

De csoda-e, hogy ide jutott ő, aki büszkén tartotta magát a legracionalistább — ellenfelei szerint a leghidegebben racionalista — hangú és szemléletű röpiratok szerzőjének?! Több mint négy éve már, hogy a Café du Calandrier-ből hazamenet, az utcán sötét éjszaka három férfi közrefogta, beültette egy zárt kocsiba, és behozta a Bastille-ba. És bármilyen rossz véleménnyel volt is XVI. Lajos politikai rendszeréről és rendőrminiszterének módszereiről, akkor mégis biztosra vette, hogy néhány napon belül szabad lesz. És azóta négy év telt el, pontosan 1477 nap, amint éppen az imént kiszámította, és még mindig itt van. Minden csődöt mondott, ami racionális volt, mindenben csalódott, aminek a józan ész szerint csalahatatlannak kellett volna lennie. Csoda-e, hogy végül az irracionálishoz, a kabalához, a misztikumhoz folyamodik?!

Talán az is kabala, hogy éppen a mai napot választotta ki a szökésre. Lehetett volna egy héttel korábban vagy egy héttel később is, akkor is van hétfő. De ma éppen tizenharmadika van. Szerencsétlen nap. De kinek szerencsétlen? Hátha éppen az őrségnek lesz az? Vagy pont ellenkezőleg: meg akarja cáfolni a babonát. Maga sem tudja. Csak azt, hogy amikor felmerült ennek a hétfői szökésnek a terve, azonnal, szinte ösztönösen a mai napot választotta.

Minden hétfőn, késő délután, jönnek a kocsik a heti élelemmel meg a tüzelővel. Az őrség meg a rabok élelmével. Érdekes, valamikor több kocsi jött, most mindössze három. Jól tudja, legalább hét-nyolc hónapja már, hogy mindig segít a lerakodásnál. Ez is nagy kegy. Jó, hogy egy órára kijöhet a cellából. Jó, hogy mozoghat, csinálhat valamit, elfáradhat a cipelésben. Sohasem hitte volna, hogy ebben is lelheti az ember örömét. Bár nem is mindig öröm. Hogy megijedt először, amiért olyan könnyen elfáradt. Az őr nyugtatta meg, az az alacsony, olajbarna képű, hogy minden rab így van vele: elszokott a munkától. A társai megerősítették, akikkel együtt rakodott. A vörös szakállú Pierre. Azt sem látja már régen. Valami északi volt, alsace-i. Hova lett? Elvitték, kivégezték, szabadult?

Valóban, mi lett ezzel a Pierre-rel? Talán igazán szabadon engedték. Talán már sokat elengedtek — azért jön most kevesebb élelem —, és csak róla feledkeztek meg. Lehet, hogy valakit így itt felejtének? Vagy nem is felejtik, hanem szándékosan tartják? Mindenki számára van irgalom, van megbocsátás, csak az ő számára nincs?!

Valami ismeretlen, megfoghatatlan félelem vett rajta erőt, de egyúttal valami büszkeség is: ő a legveszélyesebb ellenség, vagy legalábbis egyike a legveszélyesebbeknek, akik számára nincs kegyelem. De neki nem is kell! Majd ő segít magán. Ma este. Amire befejezik a kirakodást, már sötét van. Akkor: ki az üres kocsi! És ha egyszer kinn van!...

És ha nem sikerül? Mindegy: mit kockáztat? Az életét? Mi ez az élet? A börtönrács az ablakon, a bezárt ajtó, a zárka négy fala? Ezt veszítheti, többet nem! Csak nyernivalója van. Nincs az a kockázat, nincs az a áldozat, amelyet ne lenne érdemes vállalni, hogy ebből a helyzetből megszabaduljon.

A kis padkára állt, úgy nézett ki az udvarra. A torony árnyéka már elérte a második ablakot. Úgy hat óra lehetett. Még egy óra körülbelül.

Újra sétálni kezdett. Hét lépés... Hét lépés, azaz mintegy tizennyolc láb. Szél-tében nyolc láb, a magasság tíz láb. Az egész cella 1440 köbláb. És most hozzávetőleg hat óra van. Ha tehát 1440-ből hatodik gyököt von...

Később megint kitekintett, hogy megnézza a torony árnyékát. Már majdnem elérte az első ablakot.

— Jöhetnének már! — gondolta. — Vagy lehet, hogy talán már itt is vannak, de őt ma nem hívják ki munkára. Talán van helyette fiatalabb, erősebb. Vagy még jobban megszigorították a fogságát, és megint nem engedik kimozdulni a zárkából, ahogyan nem engedték negyedfél éven keresztül.

De ismét ostobaságokat gondol: ilyenkor még nem is szoktak itt lenni. Azzal, hogy mindenféle rémképeket lát ok nélkül, csak maga súlyosbítja a maga sorsát,

gyötri magát, segít azoknak, akik fogva tartják. Azért sem hagyja magát! Dum spiro, spero... De ha nem hajlandó is kétségbeesni, mégis jó volna, ha már itt lennének, és nem idegeskednék az ember.

Az sem lenne jó. Sőt, az lenne csak a baj! Ha túl korán jönnek, akkor nem lesz elég sötét, amire készen lesznek a lerakodással. Csak ne jönnének túlságosan hamar! Inkább kelljen neki most valamivel több türelmetlenséget elviselnie, ha ez az ára annak, hogy annál több reménye van a sikerre!

Ismét sétálni kezdett, de gyorsan abbahagyta, és leült a padkára. Ma egész nap fel és alá mászkált a cellájában, ez a legnagyobb meggondolatlanság! Hiszen még előtte áll egy jó órás cipekedés is azon a hosszú folyosón a kocsiktól a raktárig a nehéz zsákokkal. Nem szabad, hogy a döntő pillanatban fáradt legyen, a lába ne legyen biztos. Könnyen lehet, hogy üldözni fogják, futnia kell. A cipőjét is rendbe kell hoznia, amennyire lehet, az se legyen esetleg akadály.

Alaposan szemügyre vette a cipőt, eléggé siralmas volt. Kicsit figyelt, nem hallja-e odakintről az ór lépteit, aztán felállt a padkára, kinyúlt az ablak külső párkányára, egy darabig tapogatott, végül levett egy feltekert madzagot. Az egyik rakodásnál találta, és azóta gondosan őrizte. A rab soha semmit sem dob el, mert nem tudja, mikor veszi hasznát – ennyit jól megtanult. Most hát ezzel a madzaggal igyekezett jól-rosszul rendbe hozni a cipőjét. Nem sikerült valami kiválóan, de egy kissé mégis csak jobb lett. Hiszen csak annyi kellett, hogy – ha úgy fordul – ne akadályozza a futásban.

Azzal az ürüggyel, hogy ki kell próbálnia a megjavított cipőt, megint fordult egyet-kettőt a zárkában, de hamarosan visszaült a helyére. Kibámult az égre: egy kissé már szürkébb volt, mint korábban. Vajon fogja-e még egyszer az életben olyan szépnek látni, mint az előbb? Vajon fogja-e órákon keresztül az eget nézni, az ég kékségét, a vándorló felhőket, a repülő madarakat, akkor is, ha nem rácson keresztül kell néznie?

Fogja! – ismételte meg magában századszor a fogadkozást. Az eget és a mezőt, a zöld erdőt és a kék tavat, és mindent, ami az életben szép. Sokkal okosabban fog élni, mint azelőtt. És ha szeme, füle, orra, ínye, elméje és szíve sokkal fogékonyabb lesz az élet szépségei és örömei iránt, akkor nem is veszett kárba ez a négy esztendő, itt, a Bastille-ban.

– A végén még hálás leszek! – gondolta gúnyosan. – Csakhogy nemcsak azt tanultam meg, mi az, odakinn lenni, hanem azt is, mi az, idebenn lenni. És a rendőrniszter nem fog örülni, ha egyszer kinn leszek Genfben.

Az első röpiratára gondolt, amelyet írni fog a Bastille-ról és a fogságról. „Az osztrák asszony bosszúja” – ez lesz a címe vagy esetleg „A kőből épült pokol”. De talán az lenne a legmeggrázóbb, ha az egész röpirat egy szenvedélyes felkiáltás lenne az emberekhez, és semmi címe nem volna, mindössze egy megszólítás: „Polgártársak!”

A folyosóról lépések hallatszottak, aztán megzördült a zár, és benyitott az ór: – Jöjjön, Durand, van egy kis munka!

Az udvaron már ott állt a három kocsi. Ők is hárman voltak, rabok, akik lerakták a fát meg az élelmiszeres ládákat, zsákokat. Egy ór vigyázott rájuk, de az is inkább a kocsisokkal beszélgetett.

– Úgy látszik, neki éppen olyan esemény ez a hétfői szállítás, mint nekünk – gondolta Durand. Tulajdonképpen hihetetlenül sivár élet lehet börtönörnek lenni. Maga is rab, csak éppen nagyobb a zárkája. De ebből a zárkából viszont sohasem szabadul. És a rab börtönében abból merít erőt, hogy elképzeli, mit csinál majd, milyen lesz az élete, ha szabad lesz. Csillogó terveket sző arra az időre, ha kívül lesz a falakon. A börtönörnek azonban arról kell ábrándoznia, hogy minél tovább idebenn maradjon, ahol csak kőfalakat, rácsokat meg szomorú embereket lát, mert ha kikerül, akkor koldulni mehet. De meg addig is: micsoda öröm lehet ebben a munkában? Micsoda öröm és micsoda büszkeség?! Más ember az élete végén, amikor számot vet, elmondja magában: írtam ennyi meg ennyi röpiratot, tanítottam sok száz embert, építettem ilyen meg ilyen házakat, meggyógyítottam súlyos betegeket, vagy készítettem tízezer pár cipőt, learattam háromezer mázsa búzát, szüreteltem: negyven évig évenként mintegy száz akó bort. De mit mond egy börtönőr? „Nem éltem hiába, mert bezártam háromszázezer cellát?”

Meglehetősen meredek és sötét lépcsőn kellett levinni az élelmiszeres ládákat meg zsákokat, azután mintegy hetven-hetvenöt láb hosszú folyosó következett a raktárig. Visszajövet a héten kiürült ládákat és zsákokat hozták magukkal. Durand rakta fel őket az egyik kocsira.

Mire az élelemmel megváltak, már jócskán sötétedett. Hátra volt még két szekér fa, nagy hasábokban. Durand lehajigálta őket a földre, a másik kettő meg onnét hordta a pincébe. Amikor a lerakással végzett, Durand maga is a vállára vett négy hasábot. Lassan, körülményesen vette föl, gondosan igazgatta a vállán: várta, hogy az őr feléje nézzen, és lássa, hogy ő is hordja már a fát a pincébe. Végre valóban feléje fordult az őr, de csak egy pillanatra, aztán előrement az első kocsihoz, ahol már a lovakat szerszámozta a kocsis. Durand óvatosan körülnézett, aztán egy pillanat alatt csendesen leeresztette a hasábokat a válláról, felugrott az üres ládákkal megrakott kocsira, iekuporodott, és az egyik ládát magára borította.

Az első másodpercekben koromsötétnek látott mindent, csak lenn, ahol a láda nyitott szájával rajta feküdt a koci fenekén, húzódott a láda széle mentén egy vékony fénycsík. De aztán, hogy a szeme lassan hozzászokott a sötéthez, csodálkozva látta, hogy még ez az egészen gyér fény is ad valami derengést. Kezét az arca elé tartotta, őt újját szétárva mozgatni kezdte. Vajon látja-e őket? Látta, vagy talán csak látni vélte.

— Persze, nehéz így megállapítani — gondolta. — Tudom, hogy őt ujjam van. Tudom, hogy mozgatom a kezem. Talán csak ezért „látom”. Az igazi kísérlet az lenne, ha más tartaná, más mozgatná a kezét, és én nem tudnám, mit csinál. Látnám-e akkor is?

Más? Talán az őr. Leemeli róla a ládát: „Durand, mit csinál itt? Jöjjön csak elő!”

A szíve a torkában kezdett verni, és érezte a halántékán az ér lüktetését. Aztán erős köhögési inger jött rá, utána pedig a lábszára kezdett szörnyen viszketni. Nem tudta, mennyi idő telt el, mióta bebújt a ládába, de nagyon soknak érezte.

— Nem indulnak, még mindig nem indulnak — gondolta elkeseredett kétségbeeséssel —, pedig már nincs semmi dolguk! Nem, nem, ez teljesen reménytelen, biztosan felfedezik. A leghelyesebb lenne, ha észrevétlenül megint ki tudna bújni, és visszamenne fát hordani.

Nagyon óvatosan, vigyázva, hogy semmi neszt ne okozzon, nekitámasztotta bal tenyerét a ládának, hogy leemelje magáról. Ebben a pillanatban megindult a kocsi.

Ismét mozdulatlaná merevedett. Aztán alig egy-két másodperc múlva hallotta, hogy a kocsis valami köszönésfélét kiált le a kapusnak. Röviddel utána még a kocsi-zörgésen keresztül is áthatott a mögöttük becsukódó kapu hangja. Kinn voltak!

Úgy számított, hogy néhány percig még a helyén marad, amíg el nem kerülnek a Bastille közeléből. De semmiesetre sem sokáig, mert azért itt még egyáltalán nincs biztonságban. Épp csak, hogy erről a környékről jussanak odébb!

Amikor felugrott a kocsira, ez állt leghátul. Amennyire a hangból meg tudta ítélni, azóta sem változott a sorrend. Ha valóban az ő kocsija az utolsó, ez nagy szerencse, mert még a kocsisok sem veszik észre, amikor leugrik. Minden olyan pompásan sikerül, mint a mesében!

Egyszerre trombita harsant fel: riadót fújtak, és közvetlenül utána három lövés dördült el. Nem vitás: a Bastille-ból, hiszen nemigen járhattak messzebb 150–200 lábnál, és nem kétséges az sem, hogy mit jelent a riadó: észrevették a szökését. Máris!

Szinte ösztönösen dobta le magáról a ládát, kibújt a koci végére, és leugrott a földre. Majdnem egészen sötét volt már, de azt azért látta, hogy a Bastille kapuján az őrségnek egy osztaga fut ki. Úgy látszik, a katonák is meglátták őt, mert kiáltozás hallatszott, aztán a katonák fölemelték puskájukat, és lőttek. De ő ekkor már futott, ahogy a lába bírta. Valami kis ütést érzett a jobb karján, de föl se vette. Egész lénye egyetlen akarat volt: futni, rohanni, menekülni.

Újabb lövések dördültek és kiáltozások hangzottak, de Durand már elérte a sarkot, és befordult a mellékutcába. Itt talán sikerül egerutat nyernie.

A sarkon majdnem beleütközött egy kövér asszonyba, aki két kosarat cipelt. Csak hirtelen oldalugrással tudott kitérni. Ha összefutnak, talán el is esik, és akkor veszve van.

Letért az úttestre, ott szaladt tovább, így könnyebben meglátja a váratlan akadályokat. Sajnos, itt még rosszabb volt a kövezet, mint a gyalogjárón, a földre apró gödrök simultak, amelyekben megbicsaklott a bokája, meg kiálló kőkockák lapultak meg alattomosan a sötétben és majdnem elbuktották. A futástól a madzag is — amellyel megjavította — leszakadt a cipőjéről, és talpa most minden lépésnél elvált, majd hangos csattanással verődött ismét vissza a lábához.

A jobb karján valami meleg csurgott, és furcsa zsibbadást érzett benne. Ezt is meg kellene nézni. De most nem lehet. Talán megsebesült. Akkor is: ki kell bírnia! Már csak öt perc, vagy még annyi sem. A második utca a Rue des deux oies rötös, annak a végén lakik Charpentier, a nyomdász. Ha odáig eljut, megmenekült.

Egy férfi állt az egyik ház előtt, csodálkozva nézte Durand-t. A sötétben ugyan nem látszott tisztán az arca, de fejével kísérte a futást, és Durand szinte látni vélte meglepett arckifejezését. Valóban jó lesz vigyázni, ne hívja fel magára ok nélkül a figyelmet. Valami túlbuzgó járókelő még megállítja.

Egy kicsit lassított, és hátrafigyelt, de nem hallatszott mögüle semmi. Úgy látszik, elvesztették szem elől.

Csak most vette észre, hogy a szíve hogy kalapál és zihál a tüdeje. A zsibbadás is egyre erősebb lett a karjában, már nem is tudta tartani, szinte bémán lógott lefelé. Jó, hogy már nem fut, nem kell már futnia, mert ilyen karral nem is tudna. Megtapogatta a másik kezével: meleg, tapadós nedvességet érzett. Megízlelte az ujját:

— Vér!

Egyszerre szédülés fogta el, és a karjában heves lüktetést érzett. De a szédülés volt a rosszabb.

— Most biztosan holtsápadt vagyok — gondolta —, lefutott a fejből az egész vér.

Minden elsötétült előtte, de furcsa módon azt még meg tudta különböztetni, hogy ez nem a természetes sötétség, nem a külvilágé, hanem csak az ő érzékszerveinek az elsötétülése.

— Nem szabad! Még nem szabad! — parancsolt magára hihetetlen energiával, és valóban enyhült kissé a szédülése. — Már csak négy ház! — biztatta magát, és igyekezett, ahogy erejéből tellett.

— Már csak három... csak kettő... még egy... még két ablak és itt a kapu ..

Ösztönösen jobb kezével akarta megfogni a kopogtatót, de nem bírta a karját megmozdítani, magától a kíséreltetől azonban éles fájdalom nyilallt bele. A bal karjával nyúlt tehát fel, és kétszer erősen megkopogtatta a kaput.

De ezzel el is hagyta az ereje. Újra rájött a szédülés, sokkal erősebben, mint az előbb. Halálfélelem fogta el, lába nem bírta a testét, és bal kezével, amely még mindig fogta a kopogtatót, most már kapaszkodni próbált beleje, hogy el ne essék. De aztán ez is kisiklott a kezéből, és teste a kapu mellett lecsúszott a földre.

Mikor magához tért, ágyban találta magát egy idegen szobában. Nem értette, hol van, nem értette, hogy került ide, és miért fekszik ágyban. Bár a fekvés nagyon jólesett, mert igen bágyadtnak érezte magát. De amikor jobban körülnézett, kezdtek benne halvány emlékek felderengeni, hogy járt már ebben a szobában, aztán hirtelen rájött, hogy Charpentier-éknél van, és erről azonnal visszaemlékezett az elmúlt estére. Csak most tűnt fel neki, hogy fényes nappal van, tehát legalább egy fél napot volt eszméletlen.

Meg akart mozdulni, és hirtelen erős fájdalmat érzett a sebesült karjában. Ki akarta húzni a takaró alól, amire a fájdalom fokozódott, de nem érezte, hogy a karja mozdult volna. Most bal kezét vette segítségül, és lehúzta vele a takarót. A jobb karja helyén hatalmas kötés volt, de a vastag pólya sem terjedt a könyöke helyéig, azon alul nem volt semmi. A karja hiányzott.

Dermedten meredt csonka karjára. Levágták. Nyomorult koldus harmincnégy éves korában. És éppen a jobb karja! Mindenki sajnálni fogja, aki látja. Nemcsak a barátok, hanem az idegenek is. Hogyne, hiszen ő is sajnálta, ha egy félkarú koldust látott. Nem mélyen, csupán úgy felületesen. Egy pillanatra, amíg a szeme előtt volt. Soha nem töprengett azon, hogyan veszti el az ember a karját. Soha nem gondolt arra, hogy ő is elveszítheti.

Szóval most őt is sajnálni fogják. Az utcán az idegenek megfordulnak majd utána, és szánakozva gondolják: „Szegény nyomorék, kár érte, még elég fiatal!”

Bár mit lehet tudni, talán az arca idő előtt hozzá fog vénülni beteg testéhez. És akkor azt gondolja majd, aki látja: „Szegény öreg! Minek él az ilyen, hiszen önmagának is csak teher az élet?!”

Társaságban előzékenyek lesznek vele, barátai fokozottan figyelmesek. Ha valaki véletlenül hozzáér a csonkjához, nagyon zavartan és őszinte lelkiismeretfurdalással kér majd sokszorosan bocsánatot. A másik közbeszól: „Úlj át erre a székre, ott védve van a jobb oldalad, senki sem lök meg!”

Leport elmondja majd, hogy a vágóhídon tegnap súlyos baleset történt: egy munkás a bárdal véletlenül levágta három ujját. És ekkor reátéved a tekintete, amire zavartan elhallgat. A többiek szigorúan, megróvó pillantással néznek Leportra, és buzgón igyekeznek valami másról beszélni. Mert kímélni akarják őt. A legőszintebben, a legjobb szándékkal, és egyik sem gondol arra, hogy milyen kíméletlen ez a kíméletesség, hogy éppen ezzel a figyelmességgel figyelmeztetik unos-untalan arra, hogy nem egész ember.

Mintha nem tudná anélkül is! Semmit sem lesz képes megcsinálni. Hogyan öltözködik majd? Hogyan mossa meg a kezét? „Kéz kezet mos” — de ha hiányzik a kéz, amely mossa a másikat? Hogyan emel fel egy ládát vagy akár csak egy tálcát, amely nem nehéz, csak éppen két kézzel kell megfogni? Önmagának is terhére lesz.

És nemcsak önmagának lesz terhére! Ha elmegy valahonnét, az emberek megkönnyebbülnek, hogy nem kell már annyira vigyázniok. Leport folytatja a vágóhídi baleset elmesélését. Magnonné arra gondol, milyen rettenetes most, hogy valamikor valami fűzte ehhez a Durand-hoz. Az emlékek ma is kellemesek. Durand igen csinos férfi volt, de szörnyű elképzelni, hátha ismét közeledni próbál. Azzal a csonka karjával!

És akihez soha nem volt semmi köze, akit nem is ismert, aki már csonkán ismeri meg őt! Az minden szánakozás mellett még inkább fog tőle borzongani. Olyan lesz, mint a megrokkant állat, amelyet a többiek kimarnak maguk közül. Csak éppen, hogy ez a kimarás nagyon figyelmes formák között történik majd. Nagyon figyelmesen és éppen ezért még fájdalmasabban.

Igen. Bízvást elmondhatja: nagy árat adott azért, hogy a Bastille-ből szabaduljon. Nem! Nem is ez a helyes megjelölés. Nem árat adott, hanem áldozatot hozott. Igaz, hogy ezt nem fontolta meg eleve, és nem tudatosan hozta az áldozatot. De amikor a szökést elhatározta, tudta, hogy az életét kockáztatja vele. Vállalta ezt a kockázatot. Ezzel egyben tehát minden olyan kockázatot és minden olyan áldozatot is, amely kisebb ennél. Szóval mégis tudatosan vállalta ezt az áldozatot, még ha nem is gondolt pont erre. És ha tegnap választás elé állították volna... Tegnap? Nem is lehet tegnap. Ha a karját levágták, akkor több időnek kellett eltelnie, mint egy fél napnak. Hát hány napja lehet már itt? Meg kell majd kérdezni, ha bejön valaki.

Szóval, ha a szökés előtt választás elé állítják, akar-e csonkán szabad lenni, vagy éppen a Bastille-ban maradni bizonytalan időre — nyilván örökre —, akkor nem könnyű szívvel, de mégiscsak a csonkaságot és ezzel a szabadságot választotta volna. Szörnyű áldozat, de még mindig megéri. Még akkor is megéri, ha nem bírja majd elviselni ezt a veszteséget, ha nem bírja elviselni, hogy nyomorék koldusként éljen a világban, és talán öngyilkos lesz végül. Akkor legalább szabad emberként hal meg egy perc alatt és nem rabként évek hosszú során át tartó halódással a börtönben.

Nyílt az ajtó, és Charpentier-né jött be, kezében tálcával. Szeme azonnal a felfedett takaróra szegeződött, és nem is tudta levenni róla tekintetét.

— Ne keseredjék el, monsieur Durand, nem lehetett mást csinálni! — mondta bocsánatkérően, szinte büntudattal, mintha ő lenne a felelős Durand karjának az amputálásáért. — Mi mindent megpróbáltunk, mármint Lemaître kirurgus úr. De elüszkösödött a sebe, monsieur Durand. Választani kellett: kar nélkül élni, vagy sehogy!

Kissé félszegen, gyámoltalanul állt az ágy előtt, még mindig kezében tartva a tálcát, amelyen tej és valami kalács volt.

— Jaj, csakhogy végre magához tért, monsieur Durand! Egyszer-kétszer volt ugyan már ébren, de abban — ha szabad így mondanom — nem volt semmi köszönet. Félrebeszélte és mindig számolt. Meg azt hajtogatta, hogy az osztrák asszony akar bosszút állni magán. Aztán meg olyankor, amikor egészen értelmesen beszélt,

egy pillanat múlva elfelejtette, mit mondott, meg azt is, amit mi mondtunk magának.

Sóhajtott, egy kis időre elhallgatott, aztán ismét felélénkült:

— Jaj, én itt csak beszélek, pedig enni kell ám Durand úrnak. Biztosan nagyon éhes. De még ha nem éhes, akkor is. Nagyon sok vért vesztített, azután meg vérmergezést is kapott. Azért is kellett levágni a karját. Monsieur Lemaître mondta.

Lerakta az asztalra a tálcat.

— Maradjon csak, monsieur Durand, majd én segítek. Nem szabad még sokat mozogni.

Egyik kezével megemelte a beteg fejét, a másikkal szájához tartotta a tejescsészét.

— Már is kezdődik a kímélet és a figyelem! — gondolta Durand, és megkísérelte, hogy maga lássa el magát, de valóban nagyon tehetetlen volt.

— Azért is meg fogom tanulni, hogy fél kézzel mindent meg tudjak csinálni, amit mások két kézzel csinálnak! — tette fel magában dacosan. — Lehetetlen, hogy mindig másokra szoruljak. Akit nagyon ki kell szolgálni, az nagyon kiszolgáltatott.

Egyébként sokat és mohón evett, mert egyszerre nagy éhséget érzett.

Charpentier-né kissé eltakarított, összeszedte a holmit és búcsúzóul megjegyezte:

— Egy óra múlva megjön a férjem. Addig jó lenne egyet aludni. Sokat kell aludni, monsieur Durand. Enni és aludni. Ezt mondta a kirurgus.

— Köszönöm, majd megpróbálom.

Aztán eszébe jutott valami.

— Mondja, madame Charpentier, milyen nap van ma?

— Vasárnap. Úgy bizony, vasárnap.

Vasárnap... Szóval, amit ő félnapos időnek vélt, az majdnem egy teljes hét volt. Pontosan öt és fél nap. Szép különbség... De ez már igazán mindegy.

Álmos volt. Nem árt megfogadni Charpentier-né meg az orvos tanácsát, és szundítani egyet. Megpróbált szokásosan a jobb oldalára fordulni, de már a moccanásra belényilallt a fájdalom.

— Sokáig tart majd, amíg mindenben megszokom.

Aztán átfordult a másik oldalára, és úgy aludt el.

Néhány percig alhatott mindössze, vagy talán annyit sem. Rémült ijedtség ébresztette fel.

Vasárnap van! Majdnem egy hete a szökésnek. Biztos, hogy azóta mindenütt keresik. Átkutatnak érte minden házat. Előbb-utóbb ide is eljönnek. És akkor visszik vissza a Bastille-ba. Hiába hozta az áldozatot. Talán máris itt vannak. Kinn ülnek a konyhában, félnaponként váltják őket, és várják, mikor lesz olyan állapotban, hogy el lehessen szállítani. Charpentier-né csak kíméletből nem szól semmit. Megint ez az átkozott „kímélet”! Pedig sokkal kíméletesebb lenne, ha megmondaná. Hiszen inkább letépné a karjáról a kötést, hogy itt vérezzen el, semhogy visszamenjen.

Itt semmiesetre sem maradhat. Ha nincsenek is még itt, bármelyik pillanatban kereshetik. Azonnal tovább kell mennie!

Próbált felkelni, de alig emelkedett fel egy kissé, olyan szédülés fogta el, hogy minden elsötétült előtte. Visszaesett a párnára.

Nem. Ez nem megy. De még ha fel tudna is kelni, mennyire jutna ilyen állapotban?! Egyébként is a legnagyobb könnyelműség lenne fényes nappal kimozdulni a házból. Az utca biztosan tele van fogdmegekkel, akik órá lesnek. De annyi biztos, hogy amilyen gyorsan csak lehet, innen tovább kell szöknie!

Félt. Az agyában hátul, közvetlenül a nyakszirtje fölött érzett valami nyomást, és tudta, hogy az a rémülettől van. Csak akkor enyhült, amikor a másik szobából meghallotta Charpentier hangját. Hangos volt és — amennyire meg lehetett ítélni — eléggé jókedvű. De hátha csak tettei magát? A Bastille-ban megtanulja az ember, hogy senkiben se bízzék!

De azonnal elszégyellte magát ezért a gondolatért. Ide süllyesztette a börtön! Már a legjobb barátainak egyikében sem bízik. Mi oka lehetne Charpentier-nek az alakoskodásra? Hiszen az első félórában feladhatta volna. Ehelyett befogadta, orvost hívott, ápolta, rejtegette, a saját bőrét kockáztatta, ő meg hálából...

Lassan, óvatosan nyílt az ajtó, és Charpentier dugta be a fejét.

— Hohó! — kiáltott aztán fel túlzott, szinte erőltetett vidámsággal. — Anne azt mondta, alszol.

Belépett a szobába, és utána jött a felesége is.

— Hallom, hogy jó étvágygal ettél és jól érzed magad. No már persze viszonylag — tette gyorsan hozzá —, de ne keseregj, minden rendbe jön.

— Minden?! Hát a karom már nemigen fog kinőni!

— Nem — felelte Charpentier elszomorodva. — Szörnyű. Lemaitre mindent megpróbált, hogy megmentsse. De nem maradt más választása. Illetve: a karod és az életed között kellett választania.

— Tudom. Madame mondta már.

— Iszonyú csapás, nem tagadom — ismételte Charpentier. — Nem is lehetne tagadni. De azért mégsem szabad kétségbeesned. Nincs igazad, ha kétségbeesel. Amikor négy évvel ezelőtt megtudtuk, hogy a Bastille-ban vagy, mi, a legjobb barátaid, nagyon örültünk volna, ha biztosra vehetjük, hogy akár így, fél karral is, viszontlátunk valaha.

Elhallgatott, száját furcsán összecücsörítette, és az ágy sarkára meredt.

— Nem voltatok nagyon bizakodóak a sorsomat illetően — állapította meg Durand, és hangjába szinte észrevehetetlen büszkeség és dicsekvés vegyült.

— Nem. Egyáltalán nem — válaszolta Charpentier, aztán megkönnyebbülten felélegzett. — Jó, hogy túl vagyunk rajta!... És még van valami, amiért nem szabad túlságosan elkeseredned — folytatta aztán. — Bármilyen súlyos is ez a csapás, nem tudom, hányadszor mondom már, de te azért így, rokkantan is vagy valaki.

— De még milyen híres ember, monsieur Durand! — tette hozzá Charpentier-né. A beteg félszegen hallgatott egy ideig.

Lehet — mondta azután —, de ezt ők is tudják. Ők tudják a legjobban. Tudják, hogy milyen veszedelmes vagyok számukra.

Hirtelen nagy izgalom fogta el.

— Mondjátok, nagyon keresnek? Itt nem jártak még? Hogy lehet, hogy itt még nem jártak?

— Kik? — kérdezte Charpentier értetlenül.

— Kik, kik? — fordította vissza a kérdést Durand ideges türelmetlenséggel. — Hát ők, a Bastille-ból.

— A Bastille-ból? — lepődött meg Charpentier. — A Bastille-ból? Hát hogy kerestek volna?

— Mi az, hogy hogyan kerestek volna? Nem értem, mit akarsz ezzel mondani. Miért ne kerestek volna?! Hiszen megszőktem tőlük. Megszőktem a Bastille-ból. Nem akárki, hanem én, Henri Durand, akiről éppen most mondtátok, ti mondtátok, hogy vagyok valaki. Lehetetlen, hogy ne keressenek, hogy ne akarjanak újra elfogni!

— Hát nem tudod? — kérdezte Charpentier. — Pedig mondtuk is neked, de nyilván nem voltál még egészen magadnál... A Bastille-ból már nem keresnek sem téged, sem senkit. A Bastille-ba nem visznek már vissza sem téged, sem mást. Nincs már Bastille!

Hogy érted ezt? Mit akarsz ezzel mondani?

— A Bastille-t lerombolták!

— Lerombolták a Bastille-t? Öt nap alatt? Hogyan, kik, miért?

— Nem öt nap alatt. Egy nap alatt. Egyetlenegy nap alatt. A párizsi polgárok. Megrohanták és lerombolták. A földig. Nem tűrjük tovább a zsarnokságot!

— És... — kérdezte akadozva Durand — és a foglyokkal mi lett?

— Kiszabadultak. Mindenki ment, ahová akart.

— Mindenki kiszabadult?

— Mindenki. Nem is maradhatott ott, mert a Bastille-ból nem maradt semmi.

— Én is kiszabadultam volna?

— Hacsak nem akartál volna ott maradni a szabad ég alatt. De nagyon unatkozott volna egyedül, mert az órség sem maradt ott, megadta magát — tréfálkozott Charpentier.

— Mindenki kiszabadult... — mormolta maga elé Durand, aztán ismét Charpentier-hez fordult. — És mikor történt ez?

— Mikor? Szerdán. Vagy várj csak! Nem is szerdán. Kedden. Ugye Anne?

— Igen, kedden — felelte Charpentier-né. — Hétfőn este jött Durand úr, és másnap, kedden rombolták le a Bastille-t.